

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.091.32:811.112.2:004(51-«19»)(477)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

Бейліс Н.В., аспірант
кафедри педагогіки та управління освітою
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті робиться акцент на динаміці впровадження в другій половині ХХ століття в загальноосвітні школи технічних засобів навчання. Дається характеристика різним технічним засобам навчання та висвітлюються особливості їх використання як засобу навчання на уроках німецької мови в школах України в другій половині ХХ століття.

Особлива увага приділяється використанню технічних засобів навчання в радянські часи і в часи незалежності України як необхідній умові для розроблення нових дидактичних і концептуальних засад реформування системи освіти, і яка також являє собою актуальний і цікавий матеріал для вивчення німецької мови, оскільки він якісно перевищує класичну освіту. Крім того, є провідним аспектом наукового дискурсу, який сьогодні в контексті використання технічних засобів навчання та інноваційних технологій в освіті у вимірах входження України в загальноєвропейський освітній простір має надзвичайно велике значення. Воно інтегрує процеси, які не можна об'єднати в межах класичної освіти: навчання, працевлаштування, планування кар'єри.

Ключові слова: *технічні засоби навчання, звукові матеріали, візуальні матеріали, аудіовізуальні матеріали, апаратура, діафільм, кінофільм.*

В статье делается акцент на том, что одним из важнейших векторов развития образования в советские времена было внедрение в образование технических средств обучения. Также учитываются назначение и применение технической аппаратуры как средства обучения на уроках немецкого языка в школах Украины во второй половине ХХ века.

Особое внимание уделяется использованию технических средств обучения как необходимому условию для разработки новых дидактических и концептуальных основ реформирования системы образования, и которое также представляет собой актуальный и интересный материал для изучения немецкого языка, так как он качественно превышает классическое образование.

Ключевые слова: *технические средства обучения, звуковые материалы, визуальные материалы, аудиовизуальные материалы, аппаратура, диафильм, кинофильм.*

Beilis N.V. FEATURES USE OF TECHNOLOGY STUDIES AT GERMAN LESSONS IN THE SECOND HALF OF XX CENTURY IN UKRAINE

The article focuses on the dynamics of implementation in the second half of the twentieth century in secondary school technical training. It describes the various technical training and specific features of their use as a means of learning the lessons of German language schools in Ukraine in the second half of the twentieth century.

Special attention is given to the use of teaching aids in Soviet times and in the years of independence Ukraine as a necessary condition for the development of new teaching and conceptual foundations of education reform, and is a relevant and interesting material for learning German, as it is more efficient than a classical education. In addition, the leading aspect of scientific discourse nowadays in the context of technical training and innovative technologies in education in determining entry of Ukraine into European educational space is extremely important. It integrates processes that cannot unite within classical education, training, employment, career planning.

In the context of historical and current trends in the educational use of teaching aids is a prerequisite for the formation of the minds of pupils and school leavers' positive attitude to the prospects of the German language.

Question wide and good educational use of teaching aids include being one of those that determine the effectiveness of secondary school reform on personal and diagnostic basis. First of learning using teaching aids in the classroom facilitates the orientation of German pupils in an environment close to the German-speaking, helps pupils adapt to the culture of German-speaking countries, their overall development.

All these technical training are ancillary. Technical training tools are not universal in the context of achieving the teacher teaching, educational and developmental goals of the lesson. They perform their specific support functions only within the creative project of the lesson.

Key words: *technical training, sounds, visuals, audio-visual materials, hardware, Filmstrip movie.*

Постановка проблеми. Освіта – одна з найважливіших сфер людської діяльності та визначальний фактор розвитку людства. У багатьох країнах світу давно розуміють, що майбутнє за тією цивілізацією, яка максимально забезпечить розвиток інтелектуального та творчого потенціалу своїх громадян. Реалізація стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні пов'язана з використанням кращого зарубіжного та вітчизняного досвіду формування особистості учня засобами різних дисциплін, зокрема німецької мови. Ідеться передусім про досвід використання в навчальному процесі технічних засобів навчання на уроках німецької мови в школах України в другій половині ХХ століття.

Недостатня можливість використання в навчальному процесі технічних засобів навчання загалом, застаріла нормативно-правова база та політична заангажованість освітнього мислення в Радянській Україні призвели до того, що рівень якості знань з німецької мови учнями загальноосвітніх шкіл не був цілком задовільний. У сучасній Україні рівень використання в навчальному процесі технічних засобів на уроках німецької мови також вимагає підвищення.

Актуальність статті пояснюється великим попитом на впровадження нових прогресивних методів і засобів навчання в повсякденному житті. Питання широкого та якісного використання в навчальному процесі технічних засобів навчання належать сьогодні до числа тих, що визначають ефективність реформування загальноосвітньої школи на особистісній і діагностичній основі.

Передусім, навчання з використанням технічних засобів навчання на уроках німецької мови полегшує орієнтацію школярів у середовищі, наближеному до німецькомовного, сприяє адаптації учнів до культури німецькомовних країн, їхньому загальному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досягнутий за останні роки прогрес у справі впровадження технічних засобів у навчальний процес з іноземних мов у школі викликає необхідність більш глибокого та науково обґрунтованого вироблення методичних основ їх застосування. У цьому питанні накопичено вже значний позитивний досвід як в Україні, так і за кордоном.

Теоретичною основою статті послужили результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Саме цьому аспекту приділили увагу науковці Агоєва Е.Я., Бабенко А.П., Бедросова Г.Г., Бородуліна М.К., Мініна Н.М., Верещагін Є.М., Гандельман В.А., Гурвич П.Б., Єфремова Н.В., Зверева А.С., Зимова І.А., Іванова-Цига-

нова В.І., Калініна Е.П., Карпов К.Б., Кирилова Є.Я., Калуський М.І., Лапідус Б.А., Лур'є А.С., Ляховицький М.В., Норк О.А., Рахманова І.В., Пассов Е.І., Ріжія А.В., Салістра І.Д., Сахарова Т.Є., Халеева І.І. та інші.

Проте глибина та потенціал використання й впровадження сучасних технічних засобів у навчальний процес із німецької мови в школах України (у другій половині ХХ століття) ще не стали предметом цілісного педагогічного дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі історико-педагогічного аналізу схарактеризувати основні особливості використання в навчальному процесі технічних засобів навчання на уроках німецької мови в школах України в другій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технічні засоби навчання є важливим невід'ємним компонентом навчального процесу з іноземних мов. Ще на початку 60-х років минулого століття методисти та психологи зробили висновок, що позитивний вплив застосування технічних засобів на процес засвоєння учнями навчального матеріалу з іноземної мови повинен вважатися безперечним і доведеним фактом. Правда, під час розгляду питання про роль і можливості технічних засобів у навчанні іноземних мов неодноразово допускалися явно перебільшені оцінки, особливо з боку деяких зарубіжних учених, які називали процес упровадження технічних засобів революцією в навчанні іноземних мов. Вони порівнювали цей процес за його наслідками з винаходом друкарства, пророкували, що апаратура замінить викладача й так далі [7, с. 12].

Надалі, коли в цілому ряді робіт, зокрема спеціальних дисертацій, заснованих на експериментальних даних, було узагальнено значний досвід використання навчальних аудіовізуальних матеріалів у школах, можна з упевненістю сказати, що тоді сучасна електронно-акустична та проекційна апаратура була необхідним і винятково важливим допоміжним засобом навчання [3, с. 38].

Усі використовувані в навчальному процесі навчальні матеріали, засновані на використанні технічних засобів, підрозділяються залежно від аналізаторів, на які вони впливають, у такий спосіб:

а) звукові, або слухові, до яких належать матеріали магнітного запису (фонограми) і рідше – грамофонні записи (грамплатівки), відтворювані за допомогою магнітофона або електропрогравача. Із звукотехнічних засобів у навчальному процесі застосовувалося й радіо або його звукозапис;

б) зорові (візуальні), до яких належать діафільми та серії діапозитивів, таблиці, схеми, фотографії, серії листівок, вирізки з газет, кодопозитиви, а також неозвучені 16-мм і 8-мм кінофільми;

в) зорово-слухові (аудіовізуальні). Перш за все, це звукові кіно- й телефільми, а також озвучувані діафільми та діапозитивні серії [9].

Першою особливістю використання технічних засобів навчання є активізація розумової активності учнів. Для радянської методики навчання іноземним мовам основним є положення, що «навчання будь-якій мовленнєвій діяльності абсолютно неможливе поза розумовою діяльністю». Результати численних досліджень радянських психологів переконливо говорять про те, що висока розумова активність є необхідною умовою будь-якої успішної пізнавальної діяльності та особливо запам'ятовування й що цю активність необхідно в процесі навчання всіляко розвивати та виховувати. Для успішного навчання необхідно за допомогою звукотехнічних засобів підтримувати активність вищої нервової діяльності, активізувати мислення учнів [4].

Другою особливістю використання технічних засобів навчання є орієнтація на індивідуалізацію навчальної роботи з такими засобами. Дуже плідною видається ця ідея, особливо на початковому етапі навчання німецькій мові, на основі визначення та врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей учнів, зокрема типу пам'яті [4].

Найбільшій концентрації уваги та мобілізації активності кожного учня на уроках німецької мови вдається досягти під час роботи в спеціалізованих аудиторіях, так званих «лінгафонних класах». На жаль, подібні аудиторії вкрай рідко як зустрічались раніше, так і зустрічаються тепер у середніх загальноосвітніх школах, виняток становить тільки невелика кількість шкіл із поглибленим вивченням німецької мови.

Третя особливість використання технічних засобів навчання – сполучення візуальних й аудіо матеріалів; необхідність широко залучати для навчання німецької мови не тільки звукозапис, але й візуальні, а особливо аудіовізуальні, навчальні матеріали, пов'язані з рядом методичних чинників. Як відомо, більшу частину інформації людина отримує через зоровий канал, ніж слуховий; спираючись на зоровий образ, вдається точніше та найбільш економічним способом передати ту чи іншу інформацію, ситуацію мовного спілкування, створити аналог реального акту мовної комунікації, забезпечити більшу ефективність сприй-

няття, що дає можливість більш міцного запам'ятовування мовного матеріалу в поєднанні з відповідною мовною ситуацією [4].

Візуальні та аудіовізуальні матеріали пропонувались в поєднанні з проекційною апаратурою (фільмоскопом, діапроектором, коло- і епідіаскопом, іноді в поєднанні з магнітофоном, або кінопроектором), знаходили основне застосування на уроках німецької мови. Правда, роль цих матеріалів, особливо діафільмів, а в майбутньому – відеозаписів, зростала в міру виробництва та впровадження в навчальний процес відповідної портативної апаратури (фільмоскопів індивідуального користування та відеомагнітофонів). Однак очевидно, що в умовах школи нераціонально використовувати такого роду матеріали на уроках німецької мови для пояснення нового мовного матеріалу [5, с. 86].

Найбільше застосувались на уроках німецької мови візуальні та аудіовізуальні матеріали (діафільми, діапозитиви, епідіфільми для демонстрації серій листівок, малюнків, різні типи кіно- і телефільмів). Вони повинні були допомагати учням під час активізації мовного матеріалу, особливо в навчанні підготовленої промови [5, с. 122].

У кінці ХХ століття вже є, наприклад, певний досвід створення програмованих навчальних матеріалів для самостійного опрацювання, заснований на застосуванні озвучених діафільмів.

Подібно діафільмам у навчальному процесі в школах використовувались як неспеціальні кінофільми (короткометражні, хроніко-документальні або науково-популярні фільми німецькою мовою з дикторським текстом), так і спеціальні навчальні фільми, зокрема німі [3].

Важливого значення в навчанні іноземних мов набуває навчальне телебачення. Дослідники цього питання за радянських часів сходилися на тому, що навчальному телебаченню повинна належати в майбутньому провідна роль серед усіх технічних засобів, бо воно як синтезувальний аудіовізуальний засіб навчання «міститиме всі можливості кіно, діафільму, радіо, додасть миттєвість, особливу довірливість, рухливі взаємозв'язки слова та зображення, посилять контакт із глядачем...» [3].

Навчальне телебачення дає змогу й тепер моделювати на телеекрані реальні ситуації спілкування та демонструвати зразки динамічної поведінки носіїв німецької мови, забезпечуючи таким способом тренування в аудіюванні та говорінні в умовах, найбільш наближених до природної комунікації. На цій основі вдається також забезпечити більшу мотивацію навчання [2, с. 128].

Аналогічними можливостями володіє і навчальне кіно, але порівняно з ним телебачення в навчальному процесі має ряд переваг – як психолого-педагогічного, так і техніко-економічного характеру [2, с. 132].

З проголошенням незалежності України ситуація змінилася на користь можливості використання в навчальному процесі технічних засобів навчання загалом, але застаріла нормативно-правова база та системне недофінансування освіти не дало змоги забезпечити школу прогресивними технічними навчальними засобами та новітніми технологіями.

Висновки з проведеного дослідження.

У контексті історичних і сучасних тенденцій розвитку використання в навчальному процесі технічних засобів навчання є передумовою формування у свідомості учнів і випускників шкіл позитивного ставлення до перспектив вивчення німецької мови.

У другій половині ХХ століття спостерігається процес підвищення питомої ваги використання технічних засобів навчання педагогами під час вивчення іноземних мов. Він спирається на результати потужних наукових (психологічних і педагогічних) досліджень.

У контексті розвитку психологічної науки вагомими особливостями використання технічних засобів на уроках німецької мови треба вважати такі:

1) технічні засоби навчання (далі – ТЗН) – вагомий засіб посилення розумової активності суб'єктів оволодіння німецькою мовою;

2) опертя на розвивальний ТЗН вимагає докорінної індивідуалізації навчальної роботи учнів і максимально сприяє активізації їхнього мислення, підвищує мотивацію до використання фоновправ і стимулює моральне задоволення навчанням;

3) під час використання ТЗН у навчальному процесі саме сполучення візуального та аудіовізуального матеріалу повинно бути

оптимальним, адекватним рівню актуального розумового розвитку учнів і сформованості в них інтересу до іншомовної культури;

4) ефективність використання в навчальному процесі ТЗН підвищується, якщо вони комплексно впливають на зоровий, аудитивний, кінестетичний і тактильний аналізатори сприйняття інформації.

Усі ці засоби мають допоміжний характер. Технічні засоби навчання не є універсальними в контексті досягнення вчителем дидактичних, виховних і розвивальних цілей уроку. Вони виконують свої особливі допоміжні функції тільки в межах креативного проекту уроку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бородулина М.К., Карлин А.Л., Лурье А.С., Минина Н.М. Обучение иностранному языку как специальности. 2-е изд., испр. М., 1982. 255 с.
2. Зверева А. С. Обучение аудированию радиопередач на немецком языке студентов III курса языковых факультетов. АКД. М., 1968. 185 с.
3. Иванова-Цыганова В.И. Особенности учебных кинофильмов по иностранным языкам как источников информации и их использование для обучения устной речи в языковом вузе. АКД. М., 1971.
4. Карпов К.Б. Применение технических средств в обучении иностранным языкам. М., 1971. 31 с.
5. Кириллова Е.Я. Использование диа- и кинофильмов для развития навыков устной речи на I курсе языкового вуза. АКД. М., 1966. 227 с.
6. Кучерявий О.Г. Педагогіка і психологія дитячої творчості: навч. посібник. К., 1998. 156 с.
7. Лурье А.С. Методические основы использования технических средств при обучении иноязычной лексике. АКД. М., 1968. 20 с.
8. Ляховицкий М.В. Применение звукозаписи в обучении иностранным языкам. М., 1979. 133 с.
9. Теория и практика применения технических средств в обучении иностранным языкам / Под ред. М.В. Ляховицкого Киев, 1979. 256 с.
10. Халева И.И. Обучение диалогической речи в языковом вузе на основе использования звукозаписи (на материале устных клише нем. яз.). АКД. М., 1977. 196 с.